

DEMOGRAFSKA SLIKA ITALIJANSKE MANJŠINE V KOPRU PO
POTEKU ROKA ZA IZSELITEV LETA 1956

Leo LAVRENČIČ

Rašiška ulica 18, 1000 Ljubljana, Slovenija

e-mail: leo.lavrencic@siol.net

IZVLEČEK

Cilj prispevka je prikaz demografske slike italijanske manjšine v občini Koper po januarju 1956, ko je v skladu s Spomenico o soglasju iz leta 1954 potekel uradni rok za izselitev z območja cone B Svobodnega tržaškega ozemlja. Poleg prikaza številčnega stanja so v prispevku rekonstruirane starostna, spolna in poklicna struktura italijanskega prebivalstva, ki je ostalo na območju Kopra. Hkrati raziskava ponuja nekaj ugotovitev o migracijskih gibanjih v tem delu slovenske Istre. Analiza je podana večinoma v obliki razpredelnic, grafikonov in kartogramov. Kot podatkovno osnovo je avtor uporabil zlasti elaborat komisije za preučevanje položaja italijanske manjšine pri Izvršnemu svetu Ljudske skupščine LR Slovenije in arhivsko gradivo komisije, ki ga hrani Pokrajinski arhiv v Kopru.

Ključne besede: italijanska manjšina, STO, Koper, narodnostna sestava, starostno-spolna struktura, poklicna sestava, migracije

QUADRO DEMOGRAFICO DELLA MINORANZA ITALIANA A CAPODISTRIA
ALLA SCADENZA DEI TERMINI PER L'OPZIONE E IL TRASFERIMENTO
DEL 1956

SINTESI

Il contributo si propone di tracciare un quadro demografico della minoranza italiana nel comune di Capodistria dopo il gennaio 1956, anno in cui, ai sensi del Memorandum d'intesa del 1954, scaddero i termini ufficiali per il trasferimento dalla zona B del Territorio Libero di Trieste. Oltre ai dati riguardanti la consistenza numerica, nel contributo sono ricostruite anche le struttura per età e genere, nonché la composizione professionale, della popolazione italiana rimasta nel territorio di Capodistria. Al tempo stesso, la ricerca presenta alcune risultanze riguardanti i flussi migratori in questa parte dell'Istria slovena. L'analisi è proposta perlopiù in forma di tabelle, grafici e cartogrammi. Come base dati, l'autore ha utilizzato soprattutto un elaborato della Commissione per lo studio della condizione della minoranza italiana presso il Consiglio esecutivo dell'Assemblea popolare della RP di Slovenia, nonché il relativo materiale d'archivio, custodito presso l'Archivio regionale di Capodistria.

Parole chiave: minoranza italiana, TLT, Capodistria, composizione etnica, struttura per età e sesso, composizione per mestiere, migrazioni

UVOD

T. i. *tržaška kriza*, ki je svoj višek dosegla konec štiridesetih in v začetku petdesetih let 20. stoletja, se je diplomatsko razmeroma uspešno končala 5. oktobra 1954 s podpisom Spomenice o soglasju med Republiko Italijo, Federativno narodno republiko Jugoslavijo (FLRJ), Združenimi državami Amerike (ZDA) in Veliko Britanijo, ki jo poznamo tudi kot Londonski memorandum. Tako je, ob manjših teritorialnih popravkih v korist FLRJ na območju Miljskih hribov, območje cone A Svobodnega tržaškega ozemlja (STO) prišlo pod suverenost Italije, Jugoslavija pa je dobila območje cone B. Kljub temu da italijanski parlament Londonskega memoranduma ni nikoli ratificiral (jugoslovanska Zvezna skupščina je to storila 25. oktobra 1954), se je s popuščanjem napetosti in pospešenim čezmejnem sodelovanjem pričela nova faza sosedskih odnosov med državama (Bajc, 2004; Šušmelj, 2009). Trenjem se seveda ni bilo mogoče izogniti, še posebno, ko so bila v ospredju vprašanja premoženja Italijanov in preostalega dela italijanske narodnostne skupnosti na območju nekdanje cone B in jugoslovanske države. Tudi to je bil vzrok dolgotrajnemu pogajanju o dokončni razmejitvi. Na dokončno razrešitev *tržaškega vprašanja* je bilo treba čakati še dve desetletji, in sicer do podpisa Osimskih sporazumov 10. novembra 1975 oziroma njihove ratifikacije v obeh parlamentih marca 1977 (Škorjanec, 2007; Pirjevec, et al., 2009).

V 8. členu Spomenice o soglasju je zapisano, da se v času enega leta od dne parafiranja Memoranduma prebivalstvu, prej živečem na območju ("pertinenti – zavičajni"), ki pride pod suverenost druge države, omogoča svobodna vrnitev na ta območja. Vsi tisti, ki se na ta način vrnejo (ali so se že vrnili), bodo imeli enake pravice kot ostali državljani, živeči na tem območju.¹ V dokumentu je bil tudi določen rok dveh let za prevzem in prenos imovine oziroma za kompenzacijo v primeru nepremičnin. Pozneje je bil rok za preselitev podaljšan za eno leto in nazadnje zaključen 5. januarja 1956, čeprav Spomenice ni ratificiral italijanski parlament (Elaborat, 1957; Gombač, 2005; Troha, 2002). Na ta način je bila prebivalstvu obeh con dana možnost izbire državljanstva (optiranja). Tako se je npr. posameznik, ki je živel na območju, ki je prišlo pod suverenost FLRJ in ki se je odločil za italijansko državljanstvo, moral v danem roku izseliti iz Jugoslavije. Podobno klavzulo sicer dobimo tudi v Mirovni pogodbi z Italijo z dne 10. februarja 1947, ko je bil po njenem 19. členu rok za oddajo prošnje za optiranje 15. september 1948, rok za izselitev pa 15. september naslednjega leta (Zagradnik, 1997; Škorjanec, 2007). Tudi ti roki so bili nato v skladu z dogovori med Italijo in Jugoslavijo podaljšani.

Za Italijane, ki so živeli na območju Ljudske republike Slovenije, so bila bolj usodna določila Spomenice o soglasju kot pa tista iz Mirovne pogodbe. Upoštevati moramo

1 AS-1529, 9, Memorandum o saglasnosti izmedju vlada Italije, Ujedinjene Kraljevine, Sjedinjenih Država i Jugoslavije o Slobodnoj teritoriji Trsta, London, 5. oktobra 1954, str. 2.

namreč, da je v delu Julijske krajine, ki je bil leta 1947 priključen LR Sloveniji, leta 1910 živelo le 222 Italijanov. Po oceni Carla Schiffrerja iz leta 1946 je na tem območju po drugi svetovni vojni živelo 166.887 Slovencev in 3.863 Italijanov (Troha, 2002, 447; Schiffrer, 1946); porast števila slednjih je treba pripisati številnemu priseljevanju v letih 1918–1943 iz drugih italijanskih dežel. Italijanska etnična komponenta pa je bila bolj številčno zastopana v obalnih mestih Koper, Izola, Piran in Portorož, kjer je predstavljal veliko večino. Gre za zgodovinsko poseljenost romanskega etničnega elementa v obalnih mestih vzhodne jadranske obale (Novak, Zwitter, 1945; Schiffrer, 1946). Po ustanovitvi STO, 15. septembra 1947 (ko je Mirovna pogodba začela veljati), se prebivalstvo obalnega območja ni izseljevalo tako množično kot drugod iz Julijske krajine, Reke in Zadrške pokrajine (t. i. *eksodus* Italijanov). Kljub temu v prvih povojnih letih izseljenski pojav ni obšel območja Koprškega okraja, saj naj bi se od konca vojne do 5. oktobra 1953 od tu izselilo skupno 9.008 oseb, največ Italijanov (Zagradnik, 1997, 62). Po zaostritvi tržaške krize oktobra 1953 pa so se tudi v takratni coni B migracijski premiki začeli stopnjevati in so zajeli večinoma italijansko prebivalstvo (prebivalstvo italijanske narodnosti oziroma tiste, ki so se tako izražali), kot tudi določeno število Slovencev in Hrvatov.²

Po končanem uradnem roku za izselitev je na zahtevo Izvršnega sveta (IS) Ljudske skupščine LR Slovenije bila v začetku leta 1957 formirana posebna komisija, ki je imela nalogo preučiti “dejansko stanje italijanske manjšine okraja Koper na terenu”.³ Komisija, ki so jo sestavljali dr. Ivo Murko, dr. Viktor Damjan, Črtomir Kolenc (tajnik Okrajnega ljudskega odbora – OLO Koper) in Dušan Omahen, je med 14. in 16. marcem 1957 na terenu preučevala razmere, v katerih so živeli Italijani, ki so ostali na območju nekdanjega OLO Koper, in je “bila v stiku s številnimi okrajnimi, občinskimi, političnimi in upravnimi funkcionarji ter predstavniki manjšine”, sodelovala pa je tudi z Zavodom za statistiko (ZZS) LR Slovenije (Elaborat, 1957, naslovna stran). Zbrala je veliko gradiva ter napisala poročilo v obliki elaborata, naslovljeno *Italijanska manjšina v okraju Koper*. Elaborat vsebuje 83 strani teksta in 14 prilog ter se, poleg demografskih vprašanj (število Italijanov, njihova starostna in socialna sestava), ukvarja tudi s političnim, družbenim in kulturnim življenjem manjšine. Precejšnji del je namenjen analizi manjšinskega šolstva (število učencev, dijakov in študentov, materialno stanje v šolah, učno osebje itn.). Lahko sklepamo, da so oblasti želele imeti čim bolj realno sliko o italijanski manjšini, saj je Elaborat očitno ohranil status internega (zaupnega) dokumenta, avtorji pa so, poleg oseb iz političnega življenja, tudi strokovnjaki z različnih področij.

V pričujoči raziskavi smo poročilo primerjali z gradivom, ki je v fondih OLO Koper (1945–1965/67) v Pokrajinskem arhivu v Kopru. Tam je zbrano gradivo, ki ga je Komi-

2 Vendar pa obstaja najmanj šest migrantskih valov, ki jih po različnih raziskavah povzema Jure Gombač. Mejniki oziroma dogajanja, ki pomenijo začetek vala, so naslednji: 1. kapitulacija Italije septembra 1943, 2. konec druge svetovne vojne maja 1945, 3. podpis Mirovnega ugovora z Italijo februarja 1947, 4. volitve v coni B STO leta 1950, 5. dvostranska izjava oktobra 1953 in 6. podpis Spomenice o soglasju oktobra 1954 (Gombač, 2006).

3 PAK-24, OLO Koper (1945–1965/67), 1441, 1994 A, Poročilo komisije o stanju italijanske manjšine na območju okraja Koper, 1. osnutek, nedatirano, str. 1.

sija uporabljala pri izdelavi elaborata, in sicer dopisi in poročila okrajnih in občinskih oblasti, Zavoda za statistiko, Inštituta za manjšinska vprašanja iz Ljubljane ipd., potem različno statistično gradivo, prepis iz matične knjige (glej naprej v besedilu) in dva osnutka končnega poročila. Značilno je, da pogosto prihaja do razhajanja med arhivskim gradivom in zaključnim elaboratom. V raziskavi smo kot primarni vir uporabljali ravno gradivo Arhiva, vsakič, kjer je to bilo možno in kjer se je zdelo primerno.

ODSELITVE PREBIVALSTVA Z OBMOČJA KOPRA

Pri preučevanju migracij v 20. stoletju (in tudi prej) se najprej soočamo z dejstvom, da so pri le-teh "temeljno vlogo odigrale države, ki so s svojo politiko in zakonodajo povzročale in usmerjale, urejale in zamejevale selitvene tokove" (Panjek, 2007, 615). Povojne migracije na tem prostoru so potekale v obe smeri (iz Jugoslavije in cone B v Italijo in cono A kot tudi obratno), vendar so najbolj množične in za narodnostno sestavo prebivalstva FLRJ najpomembnejše bile ravno izselitve z območja, ki je med letoma 1947 in 1954 pripadlo Jugoslaviji. Politika novih jugoslovanskih oblasti, usmerjena najprej proti *sovražnikom ljudstva* (realnim, bivšim sodelavcem okupatorjev kakor tudi proti potencialnim sovražnikom ali nasprotnikom nove družbene ureditve) in nato še proti *razrednim sovražnikom*, je posebej prizadela italijansko prebivalstvo, ker je pred vojno večinoma imelo višji socialni položaj (Elaborat, 1957; Troha, 2002). Tako so novi zakoni in ukrepi, npr. nacionalizacija in agrarna reforma, kakor tudi množične aretacije, deportacije, sojenja (*proces epuracije*), izvensodne likvidacije (takoj po vojni, t. i. *problem fajb*), ki so bili pogosti v prvih letih utrjevanja novih oblasti, ter ne nazadnje propaganda z obeh strani spodbudili množično izselitev Italijanov z območja vzhodnega Jadrana. Zaradi politične razkosanosti prostora in prekinjenih gospodarskih in prometnih zvez s Trstom (kot glavnim polom razvoja) so marsikatero odločitev posameznika ali celih družin za preselitev povzročile gospodarske razmere (govorimo lahko tudi o ekonomski migraciji). Tisti, ki so se odločili za izselitev, so bili pripadniki treh večjih (Italijani, Hrvati in Slovenci) in več manjših etničnih skupnosti, kar jasno govori o multietničnosti in multikulturnosti prostora, ki je bila posledica zgodovinskih naselitvenih procesov od zgodnjega srednjega veka dalje (Gombač, 2005).

O problematiki povojnih izselitev z območja, ki je bilo priključeno LR Sloveniji in LR Hrvaški, je napisano veliko literature (npr. Gombač, 2005; Volk, 1999; 2003; Catalan, 2007; Colummi, 1980; Nemec, 1998; Argenti Tremul, 2000; Dukovski, 2001). Glede števila optantov z območja Koprškega okraja cone B STO imamo na razpolago seznam vloženih opcij (vlog) za izselitev, ki je shranjen v koprskem arhivu, ter nekaj znanstvenih raziskav, opravljenih na tej podlagi (npr. Gombač, 2000; 2005). Upoštevati moramo, da je bilo registrirano število optantov samo del skupnega števila povojnih emigrantov z območja cone B, saj so se pogosto odvijali tudi ilegalni prehodi meje in prebegi, predvsem v času tržaške krize.

Na tem mestu bomo posebej prikazali ugotovitve zgoraj omenjene Komisije pri IS LRS glede števila izseljenih. Opozoriti velja, da med končnim sklepom (Elaborat, 1957,

Tabela 1: Število izseljenih z območja Koprskega okraja STO.⁶

Table 1: Number of people displaced from the Koper area of the FTT.

Čas izselitve	Število družin					Število oseb				
	Skupaj	Italijani	Delež	Slovenci	Delež	Skupaj	Italijani	Delež	Slovenci	Delež
05.10.1953– 31.12.1953	673	631	93,76 %	42	6,24 %	2.403	2.252	93,72 %	151	6,28 %
01.01.1954– 31.12.1954	890	834	93,71 %	56	6,29 %	3.385	3.141	92,79 %	244	7,21 %
01.01.1955– 31.12.1955	2.608	2.117	81,17 %	491	18,83 %	8.090	6.761	83,57 %	1.329	16,43 %
01.01.1956– 28.02.1957	994	787	79,18 %	207	20,82 %	2.184	1.728	79,12 %	456	20,88 %
Skupaj	5.165	4.369	84,59 %	796	15,41 %	16.062	13.882	86,43 %	2.180	13,57 %

5–6), kakor tudi med delovnim gradivom,⁴ ni zaslediti opisa metodologije oziroma načina pridobitve in obdelave podatkov o izseljencih. Ni jasno, ali se številčni podatki nanašajo samo na optante oziroma tiste posameznike in družine, ki so prosili za izselitev preko legalne poti, ali pa na skupno število vseh izseljenih iz okraja.⁵ Podatki so bili zbrani za področje Koprskega okraja cone B STO (takratne občine Dekani, Izola, Koper, Marezige, Piran, Portorož, Sečovelje in Šmarje).

Največ oseb se je izselilo v letu 1955, od tega je Italijanov – posameznikov, kakor tudi italijanskih družin – bilo 5/6. V letu 1957 (prva dva meseca) se je izselilo samo 8 oseb (7 Italijanov in 1 Slovenec).⁷ Po socialni sestavi so izseljenci prikazani skupno, ne glede na narodnost, in so večinoma bili delavci in kmetje (moški) ter gospodinje (žen-

4 PAK-24, OLO Koper (1945–1965/67), 1441, 1994 A, Številčni pregled izseljenih oseb iz nekdanjega Okraja Koper (bivša cona „B“), Koper, 19. 3. 1957.

5 Jure Gombač ugotavlja, da se je po podpisu Londonskega memoranduma skupno z območja Koprskega okraja izselilo 10.156 optantov, in sicer 4.160 nosilcev dovolilnic in 5.996 družinskih članov (Gombač, 2005, 119). Zaradi tega, kot tudi zaradi dejstva, da podatki komisije obravnavajo tudi leto pred podpisom Spomenice, lahko sklepamo, da se številke, ki jih podaja Komisija, nanašajo na vse izseljene (legalno in ilegalno) iz Koprskega okraja.

6 Viri: PAK-24, OLO Koper (1945–1965/67), 1441, 1994 A, Številčni pregled izseljenih oseb iz nekdanjega Okraja Koper (bivša cona „B“), Koper, 19. 3. 1957; Elaborat, 1957, 5–6.

7 Med pregledanim gradivom smo zasledili tudi poročilo Inštituta za narodnostna vprašanja o italijanskih ocenah etničnega razmerja v coni B STO (PAK-24, OLO Koper (1945–1965/67), 1441, 1994 A, Podatki o številu prebivalcev italijanske narodnosti v coni B po italijanskih virih, Inštitut za narodnostna vprašanja, nedatirano), v katerem so bile povzete ugotovitve italijanskega tiska. Tako je *Difesa Atriatica* v dneh od 17. do 24. septembra 1955 navajala skupno število 43.940 izseljenih oseb. Tržaški *Il Piccolo*, ki je po oceni Inštituta “resnejši”, navaja (3. maja 1956), da se je od maja 1945 do konca maja 1956 [sic!], z območja celotnega STO, torej vključujoč tudi Bujski okraj, izselilo 41.116 oseb. Navedena ocena je upoštevala, da je “bilo med begunci okoli 2.000 Slovencev in Hrvatov” ter da je “med 2.750 izseljenci iz Miljskih hribov [...] bila tudi večina slovenske narodnosti”. Niti v tem poročilu ni zaslediti metodologije.

*Tabela 2: Socialna sestava izseljenih z območja Koprskega okraja STO.⁸**Table 2: Social composition of the people displaced from the Koper area of the FTT.*

Socialna sestava izseljenih	Čas izselitve				V celotnem obdobju
	05.10.1953– 31.12.1953	01.01.1954– 31.12.1954	01.01.1955– 31.12.1955	01.01.1956– 28.02.1957	
delavci	196	317	1.262	384	2.159
mornarji	103	136	105	18	362
ribiči	49	119	120	99	387
kmetje	65	100	904	231	1.300
uslužbenci	49	87	59	11	206
učitelji	14	19	5	10	48
dijaki	111	58	14	3	186
lekarnarji	1	-	3	1	5
obrtniki	98	259	55	2	414
trgovci	16	22	13	-	51
industrialci	1	-	2	2	5
upokojenci	18	40	183	24	265
svobodni poklici	3	1	3	2	9
gospodinje	994	1.328	2.855	685	5.862
otroci	685	899	2.507	712	4.803
Skupno	2.403	3.385	8.090	2.184	16.062

ske). Značilna je tudi množična izselitev otrok, kar očitno pomeni, da so se izseljevale cele družine. Komisija je na več mestih ugotavljala, da se socialno šibkejši element in sorazmerno velik delež starejših ljudi ni izselil (Elaborat, 1957). V tabeli 2 so podatki o izseljencih prikazani po različnih obdobjih in kategorijah, enako kot v poročilu, sestavljenem za potrebe komisije.

Lahko rečemo, da je v povojnem obdobju na slovenski Obali, posebej od petdesetih let dalje, značilna popolna sprememba mestnega družbenega tkiva, oziroma zamenjava prebivalstva. Število Italijanov oziroma tistih, ki so se tako opredeljevali glede na nacionalnost ali materin jezik, je naglo upadalo. Hkrati so praznino, ki je nastala zaradi njihove odselitve, zapolnili predvsem Slovenci, nekaj manj Hrvati, Srbi in drugi. Razsežnosti tega pojava na primeru mesta Koper, ki je sredi petdesetih let zajemalo staro mestno jedro in ozki pas izven srednjeveškega obzidja, ponazarja tabela 3.

8 Vir: PAK-24, OLO Koper (1945–1965/67), 1441, 1994 A, Številčni pregled izseljenih oseb iz nekdanjega Okraja Koper (bivša cona „B“), Koper, 19. 3. 1957.

Tabela 3: Prebivalstvo mesta Koper po občevalnem jeziku oz. narodnosti⁹ po izbranih letih (1910–1956).¹⁰

Table 3: The population of Koper according to language in use or ethnicity in the selected years (1910–1956).

Popis	Skupno	Italijani	Delež	Slovenci	Delež	Drugi	Delež
31. 12. 1910*	8.993	7.909	87,95 %	445	4,95 %	639	7,11 %
01. 12. 1921*	8.622	8.432	97,80 %	91	1,06 %	99	1,15 %
01. 10. 1945	6.138	5.362	87,36 %	751	12,24 %	25	0,41 %
decembra 1947	6.940	6.695	96,47 %	232	3,34 %	13	0,19 %
30. 6. 1954	5.678	3.178	55,97 %	1.426	25,11 %	1.074	18,92 %
25. 4. 1956	6.066	506	8,34 %	4.902	80,81 %	658	10,85 %

Hitro spremembo v narodnostni strukturi je tudi opaziti, če analiziramo medpopisne spremembe (po neenako razporejenih časovnih intervalih) in jih prikažemo kot verizne indekse.¹¹ Iz tega je namreč razvidno, da se je v nekaj več kot 45 letih populacija mesta Koper zmanjšala za slabo tretjino, medtem ko je število Slovencev oziroma tistih, ki so se tako opredeljevali, naraslo za več kot 11-krat, število Italijanov pa je upadlo za več kot 15-krat.

Tako se je demografska slika danes slovenske Istre povsem spremenila, kar je vplivalo tudi na razporedenje med pripadniki italijanske narodnostne skupine. Tisti, ki so ostali, so se počutili vse bolj ogroženi, “v očeh italijanskih oblasti [pa so] postali ‘rdeči’ izdajalci domovine” (Troha, 2002, 451). Avtohtoni Italijani na Koprskem niso nikoli imeli za svoje tiste Italijane, ki so se tja priselili po vojni. To so bili večinoma nekdanji partizani ter politični disidenti iz Italije in cone A STO, le-ti so se večinoma umaknili pred sodnimi pregoni, ki so jih v teh letih proti sodelavcem osvobodilnega gibanja vodile italijanske in anglo-ameriške zasedbene oblasti.

9 Ob popisih leta 1910 in 1921 niso upoštevali narodnost/nacionalnost, temveč “občevalni jezik” oz. jezik v vsakdanji rabi (nem. *Umgangssprache*; ital. *lingua d'uso*). Zaradi tega moramo podatke v tabeli vzeti z rezervo. Leta 1945 je popis prebivalstva izvedel Pokrajinski narodnoosvobodilni odbor (PNOO) za Slovensko Primorje in Istro, podatki pa so se nanašali na nacionalnost (fran. *nationalité*). Glede na jezik, ki se govori v družini (*langue de famille*), so torej podatki nekoliko različni: italijanski 5.170 (84,23 %), slovenski 932 (15,18 %), ostali jeziki 36 (Cadastre, 1946, 575). Podatki za leto 1956 so povzeti iz publikacije Zavoda za statistiko LR Slovenije (LRS ZZS, 1957) in se ne ujemajo s podatki, ki jih navajajo drugi viri. Do razlik pridemo zaradi več razlogov (podrobneje v nadaljevanju).

10 Viri: Popis, 1910; Popis 1921; Cadastre, 1946; Gombač, 2003; AS-215, CK KPS, 35, Statistika o prebivalstvu Istrskega okrožja, dr. Marijan Mašera, 12. februarja 1948; PAK-24, OLO Koper (1945–1965/67), 1371, 1849 A, Številčni seznam Prebivalstva OLO Koper po stanju 1947 do vključno 30. VI. 1954; LRS ZZS, 1957.

11 Spremembe so izračunane v odnosu na leto, s katerim se interval začenja (v intervalu 1910–1921 je leto 1910 referenčno leto). Vrednost, manjša kot 100, pomeni relativen padec, večja od 100 pa relativno zvišanje števila prebivalcev.

Tabela 4: Indeksi rasti (verižni indeksi) prebivalstva mestnega jedra v obdobju 1910–1956 po narodnosti.¹²

Table 4: Indices of growth (chain indices) of the population of the town centre in the period between 1910 and 1956 according to their ethnicity.

Obdobje	Skupno	Italijani	Slovinci	Drugi
1910–1921	95,87	106,61	20,45	15,49
1921–1945	71,19	63,59	825,27	25,25
1945–1947	113,07	124,86	30,89	52,00
1947–1954	81,81	47,47	614,56	8.261,54
1954–1956	106,83	15,92	343,76	61,27
1910–1956	67,45	6,40	1.101,57	102,97

Glede Kopra je v zvezi s novonastalo italijansko manjšino Komisija pri IS LRS navedla, po besedah nekaterih članov italijanskega kulturnega krožka iz Kopra, naslednje: “Če hočemo označiti duševno stanje italijanskega prebivalstva, posebno v mestu, moramo reči, da so se, po množičnem izseljevanju, preostali Italijani znašli v neugodnem psihološkem stanju zaradi tega, ker so se v kratkem času znašli kot jezikovna manjšina v mestu, kjer so preje predstavljali absolutno večino” (Elaborat, 1957, priloga XII, 49). Podobne ugotovitve so veljale tudi za ostala istrska mesta. Priseljeno prebivalstvo iz FLRJ večinoma ni razumelo italijanščine, kar je še dodatno povečalo občutek ogroženosti med avtohtonim italijanskim prebivalstvom, še zlasti, ko je šlo za stik z uradniki, ki so govorili le slovenščino oziroma *srbohrvatščino*.

ŠTEVILO ITALIJANOV PO 5. JANUARJU 1956

Ker popis prebivalstva v FLRJ leta 1953 ni zajel cone B STO (Koprski in Bujski okraj) ter ni bil kot v drugih občinah LR Slovenije uveden register stalnega prebivalstva, je bila registracija prebivalstva opravljena tri leta pozneje, in sicer 25. aprila 1956. Razloge za to lahko iščemo v dejstvu, da so s popisom počakali do zaključka zakonskega roka za izseljevanje, 5. januarja 1956 (LRS ZZS, 1957, uvodne opombe). Pri tem je “bila ugotovljena narodnostna pripadnost na podlagi *prostovoljne* [poudarjeno v originalu, op. L. L.] izjave vsakega prebivalca, kot jo je zapisal lastnoročno oziroma jo podal popisovalcu” (Elaborat, 1957, 2). Vendar je iz arhivskih virov, kot tudi iz samega poročila, razvidno, da to ni veljalo vselej.

V začetku leta 1957, ko je Komisija pri IS LRS pripravljala poročilo o italijanski manjšini, podatki Zavoda za statistiko LR Slovenije še niso bili dokončno analizirani in objavljeni. Zaradi tega je prišlo do razhajanja med podatki Komisije ter uradnimi podatki

12 Viri: Popis, 1910; Popis 1921; Cadastre, 1946; Gombač, 2003; AS-215, CK KPS, 35, Statistika o prebivalstvu Istrskega okrožja, dr. Marijan Mašera, 12. februarja 1948; PAK-24, OLO Koper (1945–1965/67), 1371, 1849 A, Številčni seznam Prebivalstva OLO Koper po stanju 1947 do vključno 30. VI. 1954; LRS ZZS, 1957.

Zavoda. Komisija je v svojem poročilu navajala v občini Koper 24.897 prebivalcev, od tega 1.186 Italijanov, v mestnem jedru pa 6.066 prebivalcev, od tega 522 Italijanov (Elaborat, 1957, 1); po podatkih Zavoda pa je občina štela 24.898 prebivalcev (1.171 Italijanov), medtem ko je v mestu stanovalo 6.066 prebivalcev, od katerih je bilo 506 Italijanov (LRS ZZS, 1957). Do teh razlik je najbrž prišlo, ker so se rojstva in smrti (naravna sprememba), kakor tudi izseljevanje Italijanov med 25. aprilom 1956 (ko se je zaključila registracija prebivalstva) in 8. majem 1957 (ko je bilo zaključeno poročilo Komisije) ter septembrom leta 1957 (ko je izšla uradna publikacija Zavoda), nadaljevala in jih Komisija ni bila zmožna evidentirati.¹³ Delno gre tudi za razliko med stalnim prisotnim ter skupnim prebivalstvom (vključujoč začasno odsotne). Iz poročil Komisije, ohranjenih med arhivskim gradivom, kakor tudi iz končnega elaborata, ni vedno razvidno, na kaj se točneje nanašajo statistični podatki, ker različne kategorije prebivalstva niso nikjer jasno definirane.

Do zmanjšanja števila Italijanov med popisom (registracijo) prebivalstva 25. aprila 1956 in začetkom leta 1957 je prišlo zaradi več razlogov. Osnovno je bilo dejstvo, da se je ta prebivalstveni kontingent še dalje številčno zmanjševal, predvsem zaradi nadaljevanja emigracije in zaradi umrljivosti. Razlog pa je bil tudi – kot navaja dokument z naslovom *Obrazložitev poročil o italijanski narodnostni manjšini* – da je registracija “bila slabo izvedena, ker se popisovalci niso držali danih navodil”. Posebej se izpostavlja območje matičnega urada Gradin, kjer je prišlo do razlike glede 92 oseb, ki so bile najprej vpisane kot Italijani, naslednje leto pa kot Slovenci oziroma Hrvati. Po tem poročilu naj bi popisovalci na območju tega in tudi drugih matičnih uradov, sami, *na lastno pest* spreminjali podatke o narodnosti. Naslednje razloge najdemo v *špekulativnih* razlogih, ker so se nekateri izjavili za Italijane, da bi pridobili dovoljenje za izselitev, ali pa, ker so “simpatizirali” z Italijo.¹⁴ Razlike v absolutnem številu pa ne spremenijo dejstva, da število Italijanov ne presega 10 % prebivalcev občine.¹⁵

13 Tako komisija za 28. februar 1957 navaja v občini Koper 1.171, v mestnem jedru pa 501 Italijana. V drugem dokumentu (PAK-24, OLO Koper (1945–1965/67), 1441, 1994 A, Italijanska manjšina v Okraju Koper, 2. osnutek, nedatirano) je bila 25. aprila 1956 navedena številka 503 v mestnem jedru in 621 na podeželju, skupno 1.124 Italijanov, ki pa se ujema s poročilom Tajništva OLO Koper (PAK-24, OLO Koper (1945–1965/67), 1441, 1994 A, Zaključno poročilo o popisu prebivalstva dne 25. aprila 1956, Koper, 4. 5. 1956). V osnutku poročila je mogoče prebrati naslednjo obrazložitev: “Definitivni statistični podatki bodo pokazali malenkostno korekturo navzgor, ker je Zavod za statistiko naknadno uvrstil med stalne prebivalce določeno število oseb, ki so jih prvotno šteli kot nestalno naseljene. Absolutno število oseb italijanske narodnosti se torej utegne za malenkost povišati, medsebojno številčno razmerje pa ne” (PAK-24, OLO Koper (1945–1965/67), 1441, 1994 A, Poročilo komisije o stanju italijanske manjšine na območju okraja Koper, 1. osnutek, nedatirano, str. 2, dopisano na margino).

14 PAK-24, OLO Koper (1945–1965/67), 1441, 1994 A, Obrazložitev poročil o italijanski narodnostni manjšini, 22. 3. 1957.

15 Vsekakor je treba upoštevati dejstvo, da je pred popisom prebivalstva leta 1956 prišlo do spremembe administrativno-teritorialne organizacije na ravni celotne FLRJ (septembra 1955). Ukinjene so bile občine Dekani, Marežige, Portorož, Sečovelje in Šmarje. Občini Portorož in Sečovelje naj bi pred tem imeli znaten sorazmerni delež Italijanov, in sicer 18,64 % oziroma 14,25 % (Elaborat, 1957, 4). Ukinitev občin naj bi bila v nasprotju s 7. točko Specialnega statuta iz Spomenice o soglasju, ki je prepovedala administrativne spremembe, ki škodijo italijanski nacionalni manjšini v Jugoslaviji in obratno (AS-1529, 9, Memorandum o soglasnosti izmedju vlada Italije, Ujedinjene Kraljevine, Sjedinjenih Država i Jugoslavije o Slobodnoj teritoriji Trsta, London, 5. oktobra 1954; Bajc, 2004; Marin, 1992). Če bi se upoštevala prejšnja

Med gradivom zasledimo več poročil o italijanskih virih in časopisnih polemikah. V enem izmed teh¹⁶ povzemajo ugotovitve glasila ezulskih organizacij, lista *Difesa Adriatica*, ki je navajalo “nekaj splošnih ocen o številčni navzočnosti Italijanov”, vendar brez konkretnih števil. V številki 47, z datumom 24.–30. november 1956, naj bi pisalo, da je od obalnih mest najbolj prizadet Koper, ker “nima več kot nekoliko sto Italijanov, zvečine starcev, žensk in maloštevilnih otrok”. Obenem pa je v mesto prišlo okoli 6.000 Slovencev ter nekaj sto “Hrvatov, Makedoncev in celo Črnogorcev”. Nekaj več Italijanov naj bi ostalo v predelih Sv. Marko, Žusterna, Škocjan in Bertoki.¹⁷

Na podlagi izdanih osebnih izkaznic osebam italijanske narodnosti¹⁸ je bilo leta 1956 ocenjeno, da je na območju nekdanjega okraja Koper ostalo od 2.600 do 2.700 oseb italijanske narodnosti. Po oceni Tajništva za notranje zadeve OLO Koper je bilo tako število (število izdanih osebnih izkaznic prišteti 28 % mlajših od 16 let, kar je tedanje povprečje za LR Slovenijo) realno, čeprav je bilo tudi nekaj oseb, “ki imajo pristne slovenske oz. hrvaške priimke, so pa se izjavili za italijansko narodnost. [...] Občevalni jezik teh oseb je italijanski, govorijo pa tudi slovensko”.¹⁹

Glede na nakazana neskladja temelji nadaljnja analiza demografske podobe italijanske manjšine v občini Koper v začetku leta 1957 na imenskih seznamih oseb italijanske narodnosti (državljanov FLRJ) po matičnih okoliših (m. o.) oziroma matičnih uradih posameznih občin.²⁰ V občini Koper so to bili m. o. Koper, Gradin,

administrativna razdelitev, bi bil sorazmerni delež Italijanov nekoliko višji na podeželju. Nekdanja občina Koper – okolica bi leta 1956 namreč imela 4.991 prebivalcev, od tega 386 Italijanov ali 7,73 % (Elaborat, 1957, 4).

16 PAK-24, OLO Koper (1945–1965/67), 1441, 1994 A, Glasovi italijanskega tiska iz l. 1956 in 1957 o številu Italijanov ostalih na Koprskem, nedatirano.

17 Zanimiva je že omenjena ugotovitev *Il Piccola*, da se je s področja cone B STO izselilo 41.116 oseb (PAK-24, OLO Koper (1945–1965/67), 1441, 1994 A, Podatki o številu prebivalcev italijanske narodnosti v coni B po italijanskih virih, Inštitut za narodnostna vprašanja, nedatirano). Če številki 48.293 (namreč število Italijanov v coni B po šteju leta 1910) odštejemo število, ki ga je zapisal tržaški list, pridemo do števila 7.177 Italijanov, ki naj bi ostali na tem območju. Ravno tak izračun je navedel *Il Piccolo*. Ugotavljamo, da pri tem nista jasna ne metodologija ne smisel izračuna, saj ni mogoče, da se število neke populacije v dobrih štirih desetletjih ni vsaj za nekaj spremenilo; seveda ne gre ne nazadnje “občevalnega jezika” enačiti z nacionalnostjo.

18 Po predpisih, ki jih je izdajala Vojaška uprava jugoslovanske armade (VUJA), se v osebnih izkaznicah ni navajala narodnost. Po Londonskem memorandumu in razširitvijo zakonov in predpisov FLRJ na cono B STO konec leta 1954 je bilo treba osebne izkaznice zamenjati z novimi, ki so navajale tudi narodnost posameznika. Slednje so odločali “administrativno” in na podlagi “uradne ocene” (Elaborat, 1957, 4–5). Pri Italijanih je to povzročilo proteste in 14 pritožb zaradi določitve slovenske narodnosti, ki jim je bila na novih izkaznic pripisana. Zahtevali so italijansko narodnost. Šest se jih je izselilo v Italijo, še preden so dobili uradni odgovor. Štirim pritožbam so “ugodili in jim priznali italijansko narodnost”, štirim pa so pritožbo zavrnili. Dokaj zanimiva je obrazložitev, in sicer, da so “pristali na slovensko narodnost, ker smo jim pri individualnem razgovoru dokazali, da so Slovenci. Med pritožitelji so bili tudi trije, ki imajo priimek ‘NOVEL’, to je slovenski priimek in smo vsem drugim osebam s tem priimkom v našem okraju določili slovensko narodnost” (PAK-24, OLO Koper (1945–1965/67), 1441, 1994 A, Obrazložitev poročil o italijanski narodnostni manjšini, 22. 3. 1957, str. 2).

19 PAK-24, OLO Koper (1945–1965/67), 1441, 1994 A, Obrazložitev poročil o italijanski narodnostni manjšini, 22. 3. 1957, str. 1–2.

20 PAK-24, OLO Koper (1945–1965/67), 1441, 1994 A, Seznami oseb italijanske narodnosti na območju občine Koper, po matičnih okoliših, različno datirani.

Šmarje, Škofije, Marezige, Dekani in Gračišče. Seznami za Koper, Škofije in Dekane niso datirani, ostali pa nosijo datum med 16. in 20. marcem 1957. Pri analizi tega vira smo kot kritični trenutek oziroma datum izbrali 28. februar 1957, to pa zato, ker so sezname nastali za potrebe Komisije, ki se je v lastni raziskavi držala ravno te časovne diskriminante. Seznami so bili najbrž sestavljeni na osnovi registra prebivalstva. Navedene osebe so zaradi preglednosti razporejene po abecednem vrstnem redu. To sicer onemogoča analize na ravni družin, ki bi bile precej zanimive. Za vsakega posameznika je poleg osebnega in družinskega imena vpisano še ime očeta (izjemoma matere), datum in kraj rojstva, naslov bivališča, poklic in način pridobitve jugoslovanskega državljanstva.²¹

Tako pridobljena baza podatkov šteje skupno 1.019 oseb italijanske narodnosti v občini Koper.²² Število se ne ujema s poročilom komisije, kakor tudi ne z ostalim gradivom, ki smo ga analizirali. Največ pa se ujema z številom, ki ga sumarno poročilo Zavoda za statistiko²³ navaja kot stanje na dan 22. marca 1957 (1.017), kar je razvidno iz tabele 5. V tem dokumentu m. o. Škofije ni ločen od m. o. Koper, v m. o. Gradin je razvidna razlika 92 oseb, med dvema datumoma (torej registracijo prebivalstva 25. aprila 1956 in 22. marcem 1957).

Tabela 5: Število Italijanov po matičnih okoliših občine Koper.²⁴

Table 5: Number of Italians per registry district in the municipality of Koper.

Matični okoliš	Stanje 25.4.1956	Stanje 22.3.1957	Stanje na podlagi seznamov po matičnih okoliših
Črni Kal	1	1	-
Dekani	2	6	7
Gračišče	7	5	5
Gradin	101	9	9
Koper	1.002	987	890
Marezige	1	1	1
Škofije	-	-	99
Šmarje	10	8	8
Občina Koper	1.124	1.017	1.019

21 Bile so tri možnosti, in sicer: "Izenačen v pravicah in dolžnostih državljanov FLRJ", "Po 19. členu mirovne pogodbe 1947" in "Po redni naturalizaciji".

22 Na seznamih je vpisano nekaj več oseb, in sicer 1.025. Dve osebi sta vpisani dvakrat, dve sta pomotoma vpisani in pri dveh v opombi beremo "pobegnil v Italijo"; če jih odštejemo, pridemo do števila 1.019 oseb.

23 PAK-24, OLO Koper (1945–1965/67), 1441, 1994 A, Številčni prikaz državljanov FLRJ italijanske narodnosti ter tujih državljanov samo glede na njihovo državljanstvo, Koper, 22. 3. 1957.

24 PAK-24, OLO Koper (1945–1965/67), 1441, 1994 A, Številčni prikaz državljanov FLRJ italijanske narodnosti ter tujih državljanov samo glede na njihovo državljanstvo, Koper, 22. 3. 1957; Seznami oseb italijanske narodnosti na območju občine Koper, po matičnih okoliših.

Tabela 6: Prebivalstvo italijanske narodnosti v občini Koper po kraju bivanja leta 1957.²⁵
Table 6: Population of Italian ethnicity in the municipality of Koper according to their place of residence in 1957.

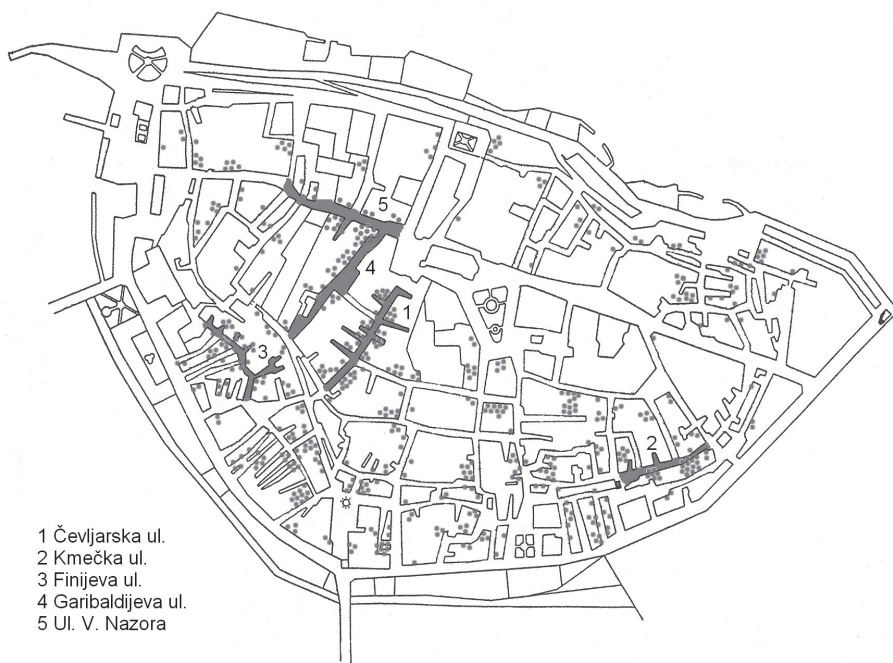
Naselje	Št. Italijanov	Delež
Koper	504	49,46 %
Semedela	91	8,93 %
Ankaran	54	5,30 %
Šalara	45	4,42 %
Bertoki	44	4,32 %
Sermin	40	3,93 %
Prade	34	3,34 %
Kolomban	18	1,77 %
Škocjan	18	1,77 %
Valdoltra	16	1,57 %
Hrvatini	15	1,47 %
Bošamarin	14	1,37 %
Brageti	12	1,18 %
Norbedi	12	1,18 %
Sv. Brigida	11	1,08 %
Brezovica	9	0,88 %
Cerej	7	0,69 %
Dekani	7	0,69 %
Paštoran	7	0,69 %
Šantoma	7	0,69 %
Sodniki	6	0,59 %
Škofije	6	0,59 %
Pobegi	5	0,49 %
Popetre	5	0,49 %
Sergaši	5	0,49 %
druga naselja	27	2,65 %
Občina Koper, skupno	1.019	100,00 %

Skoraj polovica pripadnikov italijanske skupnosti po teh seznamih, točneje 504 osebe (49,46 %), je živela v starem mestnem jedru Kopra, drugi (515, oziroma 50,54 %) v ostalih naseljih v občini, največ v Semedeli, Ankaranu, Šalari, Bertokih, Serminu in Pradah (tabela 6). Jugoslovansko državljanstvo so večinoma pridobili, ker so bili izenačeni “v pra-

²⁵ PAK-24, OLO Koper (1945–1965/67), 1441, 1994 A, Seznami oseb italijanske narodnosti na območju občine Koper, po matičnih okoliših.

vicah in dolžnostih državljanov FLRJ” (98,43 %), ostali pa na podlagi 19. člena Mirovne pogodbe iz leta 1947 (skupno 16 oseb, večinoma gre za prebivalstvo naselij Brezovica in Popetre, ki nista bili v sestavu STO). Iz sumarnega poročila Zavoda za statistiko, kakor tudi iz elaborata (Elaborat, 1957, 3), je razvidno, da je v občini živel še 12 državljanov Republike Italije (verjetno gre večinoma za osebje italijanskega konzulata v Kopru).

Prebivalci, ki so se izjavili za Italijane, so stanovali razpršeno po mestnem jedru Kopra (slika 1), vsekakor bolj koncentrirano v nekaterih ulicah. To so bile posebno Čevljarska ulica (40 Italijanov), Kmečka, Finijeva (današnja Valvasorjeva), Garibaldijeva in Nazorjeva (zgornji del današnje Kidričeve ulice). Na teh petih ulicah je bila v začetku leta 1957 koncentrirana 1/4 Italijanov.

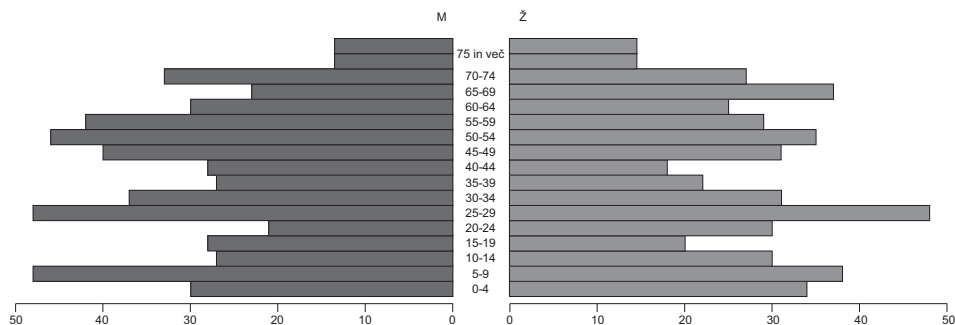
Sl. 1: Italijanska manjšina v mestnem jedru Kopra po naslovu bivališča leta 1957.²⁶

Fig. 1: The Italian minority in the centre of Koper according to their residence address in 1957.

26 Vir: PAK-340, Projekti (1945–1955), I/37a, Pregledna karta mesta Koper, M 1 : 2.500, nedatirano; La Città, 2008, 54. Prebivalstvo je razporejeno po ulicah, ob predpostavki, da so hišne številke do danes ostale nespremenjene. Vsaka pika ustreza enemu prebivalcu. Prikazana sta skupno 502 prebivalca italijanske narodnosti, ker nam za dva naslova ni uspelo najti ekvivalenta na sodobnem zemljevidu mesta.

STAROSTNO-SPOLNA STRUKTURA

Ker je za Italijo optiralo veliko število mlajših družin ter družin z otroki, se je to odražalo v starostnem sestavu preostalega prebivalstva italijanske narodnosti (Elaborat, 1957). Kot kritični datum za določanje starostnih skupin smo izbrali 28. februar 1957, prebivalstvo pa je razvrščeno po petletnih intervalih (0–4, 5–9, 10–14 itd.), kar omogoča primerjavo s skupno populacijo občine Koper na dan 25. aprila 1956 (LRS ZZS, 1957), kjer so prebivalci razvrščeni po enakih intervalih. V imenskem seznamu spol posameznika ni posebno označen, zato smo razlikovanje med moškimi in ženskami določili na podlagi osebnih imen.

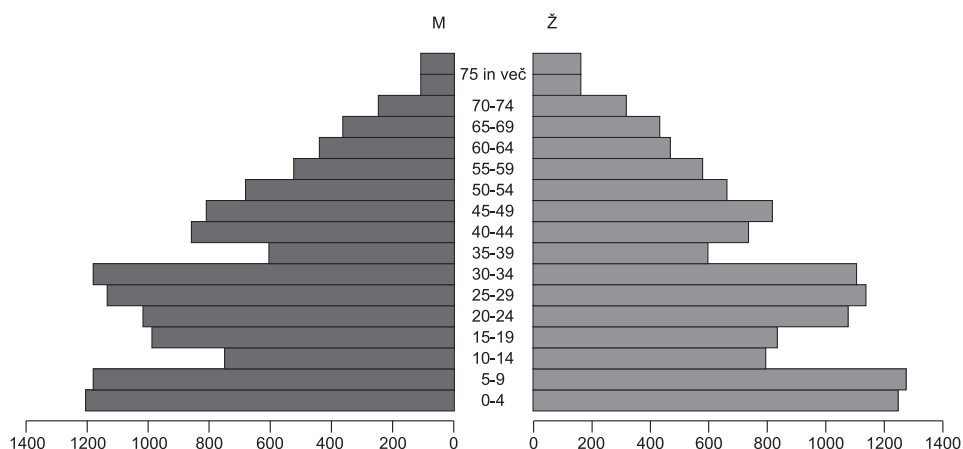

Sl. 2: Starostno-spolna struktura (piramida) prebivalstva italijanske narodnosti v občini Koper, leta 1957.²⁷

Fig. 2: Age-gender composition (pyramid) of the Italian population in the municipality of Koper in 1957.

Celotna populacija občine (slika 3), ob majhni prevladi žensk (12.584 proti 12.314 moških), kaže značilnosti zrelega prebivalstva z nekoliko zoženo osnovo (bazo, oziroma najmlajši starostni kontingent). Vidnejše nepravilnosti so v starostnih razredih 10–14 let (primanjkljaj prebivalstva obeh spolov, za katerega predpostavljamo, da je posledica izselitve številnih družin z otroki) in 35–39 let (tudi primanjkljaj pri obeh spolih, kar verjetno treba pripisati družinam, ki so se izselile, ker so iskale boljše življenjske pogoje). Odstopanje je razvidno tudi med kontingentoma 25–29 in 30–34 let, kjer je število prebivalcev nekoliko večje, kot bi lahko pričakovali, če bi bila razporeditev pravilna. Domnevamo, da ta kontingent sestavlja mlajša delovna sila (10 let prej sta to bila starostna razreda 15–19 in 20–24 let), ki se je po vojni začela doseljevati v občino, zlasti v mesto Koper.

²⁷ Vir: PAK-24, OLO Koper (1945–1965/67), 1441, 1994 A, Seznami oseb italijanske narodnosti na območju občine Koper, po matičnih okoliših.

Sl. 3: Starostno-spolna struktura (piramida) celotnega prebivalstva občine Koper leta 1956.²⁸

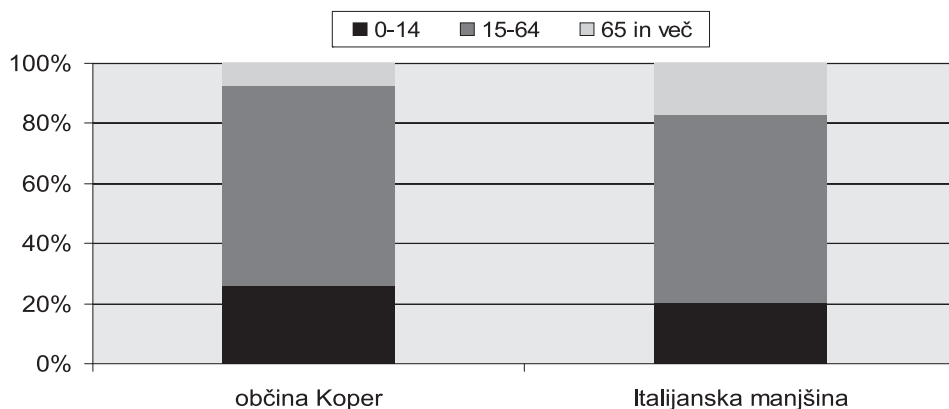
Fig. 3: Age-gender composition (pyramid) of the entire population of the municipality of Koper in 1956.

Pri analizi starostne in spolne sestave italijanske manjšine moramo imeti pred sabo dejstvo, da je šlo za številčno šibko populacijo, ki je podvržena zelo hitrim spremembam svojih značilnosti. Zaradi tega je pridobljena slika samo presek v določenemu trenutku. To pokaže precejšnje primanjkljaje v posameznih starostnih kontingentih, in sicer pri kontingentih 20–24, 35–39 in 40–44 let starosti (delovna sila) ter višek starejših kot 65 let. Vendar je tu možno ugotoviti nekaj splošnih značilnosti. Najprej lahko ugotovimo prevlado moških (535 oseb ali 52,50 %) nad ženskami (484). V mestu je razmerje med moškimi (254) in ženskami (250) skoraj enako (50,40 : 49,60), na podeželju pa je nekaj več moških (54,56 %) kot žensk (45,44 %).

Če primerjamo med različnimi starostnimi kontingenti celotnega prebivalstva občine Koper in italijanske manjšine v občini, se nam pokaže nekaj zanimivih ugotovitev. Primerjali smo starostne skupine 0–14 let (otroci), osebe od 15 do 64 let (delovni oziroma zreli kontingent) in starejše od 65 let (starejši občani in upokojenci). Prva in zadnja skupina sta t. i. *odvisno prebivalstvo* oziroma tisto, ki ne prehranjuje (vendar je tudi v drugi skupini določeno število neaktivnega prebivalstva).

Odvisnega prebivalstva je bilo v občini skupno 33,69 %, pri Italijanih pa 37,59 %. V občini je bila torej dobra četrtina prebivalstva mlajšega od 15 let (26,03 %), med italijansko manjšino pa le petina (20,31 %). Hkrati je delež v najstarejšem kontingentu pri italijanski manjšini višji za skoraj 10 % (17,27 % proti 7,65 % v občini skupno). To ustreza oceni komisije, da je preostal v glavnem “šibkejši element s sorazmerno velikim številom starejših ljudi” (Elaborat, 1957, 6), kar kaže na staranje prebivalstva italijanske manjšine. Demografske projekcije za to skupino prebivalstva

28 Vir: LRS ZZS, 1957.

Sl. 4: Delež prebivalstva po nekaterih starostnih skupinah v občini Koper skupno in med italijansko manjšino v občini.²⁹

Fig. 4: Proportion of the population according to some age groups in the municipality of Koper as a whole and among the Italian minority in the municipality.

so bile razumljivo precej negativne, ker s staranjem mlajših kontingentov prebivalstva celotna populacija izgublja možnost naravnega obnavljanja in ima tendenco izumrtja. V najmlajšem starostnem razredu (0–4 let starosti) pa je le 6,28 % prebivalstva (v občini je ta delež 9,89 %).

Ker je šlo v našem primeru za specifično skupino prebivalstva, ki se je od celotne populacije razlikovala predvsem po eni karakteristiki (in sicer po narodnosti), je bil še toliko bolj značilen način izražanja otrok glede na narodnost, ko so prešli v zrelo dobo. Poleg neugodne demografske sestave je torej treba razlog upada števila Italijanov iskati tudi v dejstvu, da se je vedno večje število potomcev iz *mešanih* zakonov opredelilo za pripadnike večinskega naroda (Slovenci) ali pa se niso opredelili (Repolusk, 1990). To kaže na vse močnejši proces asimilacije, ki je bil še posebej močan v mestu Koper, predvsem zaradi multietnične podobe mesta. Proces upadanja števila Italijanov se je nato nadaljeval vse do osemdesetih let 20. stoletja, ko se je italijansko govoreče prebivalstvo na novo začelo razglasati za Italijane (Rumici, 2007).

Čeprav je občina Koper leta 1956 pokazala značilnosti zrelega prebivalstva, lahko sklepamo, da je to bila le začasna slika. V petdesetih letih se je namreč prebivalstvo Kopra začelo postopoma mlajšati (rast števila prebivalcev v mlajših starostnih kontingentih); v naslednjih desetletjih se je ta proces še stopnjeval, ko se je začelo množično priseljevanje iz drugih delov Slovenije in Jugoslavije. Tako je značilna ugotovitev lokalnih oblasti, da je “priseljeni slovenski element [...] v večini primerov samski” v

29 Vir: PAK-24, OLO Koper (1945–1965/67), 1441, 1994 A, Seznami oseb italijanske narodnosti na območju občine Koper, po matičnih okoliših; LRS ZZS, 1957.

primerjavi z Italijani.³⁰ Del teh priseljencev je nato v naslednjih letih zasnoval lastne družine in se z njimi stalno naselil v občini Koper. Tako se je že v petdesetih letih začel zviševati relativni delež najmlajših starostnih kontingentov v skupni populaciji občine. Ta demografski pojav je bil značilen zlasti za samo mesto in je bil predvsem povezan z njegovim ekonomskim razvojem – izgradnja pristanišča (Luke Koper) in spremljajoče industrije. Poleg tega je bilo že sredi petdesetih let opazno značilno število prebivalstva, mlajšega od 9 let (starostni kontingent 0–9 let), in sicer skupno 4.908 otrok, ki je v naslednjih dveh desetletjih prešlo v reproduktivno dobo.

POKLICNA IN SOCIALNA STRUKTURA

Med italijansko manjšino v občini Koper, kot izhaja iz imenskega seznama, lahko ugotovimo, da je bila več kot četrtina prebivalstva neaktivnega. Od tega so tvorili otroci (166), učenci (25), dijaki (22) in študenti (1) 78,47 % neaktivnega prebivalstva oziroma nekaj več kot petino skupnega prebivalstva (21,10 %).

Moških je bilo največ zaposlenih v kmetijstvu (54,17 % aktivnih moških). Ženske so bile v 62,03 % primerov gospodinje, ki so predstavljale 83,52 % vseh aktivnih žensk. Ker je bil ekonomski, poleg političnega, glavni razlog za izselitev v Italijo (Gombač, 2005) (možnost oziroma želja po zaposlitvi v Trstu, Miljah, Tržiču itd., primerjaj tabelo 2), ne preseneča nizek odstotek delavcev, se pravi manj kot 10 % moških (9,63 % aktivnih oziroma 6,89 % vseh moških) in manj kot 5 % žensk (4,15

Tabela 7: Prebivalstvo italijanske narodnosti občine Koper, po ekonomski aktivnosti leta 1957.³¹
Table 7: Population of Italian ethnicity in the municipality of Koper according to their economical activity in 1957.

Prebivalstvo po aktivnosti	Moški	Ženske	Skupaj	Delež v skupnem prebivalstvu
Aktivno prebivalstvo	384	358	742	72,82 %
Neaktivno prebivalstvo	150	124	274	26,89 %
od tega: otroci	86	80	166	16,29 %
upokojenci	36	15	51	5,00 %
učenci, dijaki, študenti	24	25	49	4,81 %
vzdrževani, nespos. za delo	4	4	8	0,79 %
Neznano	3	0	3	0,29 %
Skupaj, občina Koper	537	482	1.019	100,00 %

30 PAK-24, OLO Koper (1945–1965/67), 1441, 1994 A, Italijanska manjšina v Okraju Koper, 2. osnutek, nedatirano, str. 7.

31 Vir: PAK-24, OLO Koper (1945–1965/67), 1441, 1994 A, Sezname oseb italijanske narodnosti na območju občine Koper, po matičnih okoliših.

Tabela 8: Aktivno prebivalstvo italijanske narodnosti občine Koper, po poklicu leta 1957.³²

Table 8: Active population of Italian ethnicity in the municipality of Koper; according to their profession in 1957.

Poklic	Moški	Ženske	Skupaj	Delež v aktivnem prebivalstvu
gospodinja	-	299	299	40,30 %
kmet, kmetovalec	208	5	213	28,71 %
delavec	37	20	57	7,68 %
mizar	11	-	11	1,48 %
ribič	10	-	10	1,35 %
učitelj, profesor	4	5	9	1,21 %
mehanik	7	-	7	0,94 %
šofer	7	-	7	0,94 %
prodajalec	1	5	6	0,81 %
vajenec	5	1	6	0,81 %
zidar	6	-	6	0,81 %
šivilja	-	5	5	0,67 %
čevljar	5	-	5	0,67 %
novinar	4	-	4	0,54 %
farmacevt	1	-	1	0,13 %
inženir	1	-	1	0,13 %
režiser	1	-	1	0,13 %
zdravnik	1	-	1	0,13 %
ostali poklici	75	18	93	12,53 %
Skupno	384	358	742	100,00 %

% vseh žensk populacije oziroma 5,59 % aktivnih). Med ostalimi poklici je bilo največ nameščencev (2 moška in 3 ženske), knjigovodji (3 moška in 1 ženska), 4 mehaniki, 4 kovači, 4 cestarji, 4 vrtnarji, 4 poslovodje, 4 peki in 4 pleskarji (vse moški). Na seznamu je še najti 3 bolničarke, 2 krojača, 2 slaščičarja, 2 uradnika, 2 delovodji, 1 upravnika, 1 gostilničarja, 1 tesarja, 1 kolarja, 1 mornarja in 1 pomorščaka, po enega mesarja in mlinarja, 1 trgovko itn.

Če bi gospodinje ne šteli za aktivno prebivalstvo, bi bila možna primerjava s skupnim prebivalstvom občine. Kot je razvidno iz publikacije Zavoda za statistiko, so bile gospo-

³² Vir: PAK-24, OLO Koper (1945–1965/67), 1441, 1994 A, Seznami oseb italijanske narodnosti na območju občine Koper, po matičnih okoliših.

dinje štete med neaktivno prebivalstvo.³³ Na ta način bi ugotovili, da je bilo aktivnega prebivalstva med italijansko manjšino manj kot polovica (43,47 %). Po podatkih popisa prebivalstva leta 1956 je bilo med prebivalstvom občine aktivnega 48,17 % (LRS ZZS, 1957).

Ker na imenskemu seznamu ni označeno, kje je posameznik zaposlen, ni možno razvrstiti prebivalstva italijanske narodnosti po sektorjih (skupinah) dejavnosti. Iz poročila komisije lahko vsekakor ugotovimo, da je bilo največ Italijanov zaposlenih ravno v kmetijstvu, nato pa v državni upravi in šolstvu, kar je povezano z določbami Spomenice o soglasju o enakomerni zastopanosti pripadnikov manjšine v organih oblasti in vključevanju Italijanov v politične organizacije³⁴ ter seveda dejstva, da so na Obali delovale tudi šole z italijanskim učnim jezikom. Med skupnim prebivalstvom Kopra je bilo leta 1956 največ zaposlenih v državni upravi, šolstvu, vojski itd., in sicer 33,84 % aktivnega prebivalstva v samem mestu (LRS ZZS, 1957). Občina pa kaže značilnosti agrarne družbe (v primarnem sektorju je bilo zaposlenih 51,46 % aktivnega prebivalstva), z nekoliko povišanim deležem storitvenih dejavnosti (29,06 %) (LRS ZZS, 1957), čemur lahko pripišemo, da je to bila posledica priseljevanja številnih uslužbencev iz LR Slovenije in FLRJ.

Kot je razvidno iz poročila komisije pri IS LS LR Slovenije in tudi tabele 8, so med prebivalstvom italijanske narodnosti leta 1957 prevladovali mali kmetje in delavci. Kmetovalcev, lastnikov zemljišč in gospodarskih poslopij na območju občine naj bi bilo skupno 102, skupna površina njihovih zemljišč pa naj bi znašala 283 ha.³⁵ Pogosto so se družine hkrati prehranjevale s kmetijstvom in delom v industriji, zlasti v podjetjih prehranske industrije v Izoli, ladjedelnici Piran in piranskih solinah.³⁶ Med letoma 1953 in 1956 se je z območja Koprškega okraja cone B STO izselilo skupno 1.300 kmetov in 387 ribičev, kar je kmetijstvo v obalnih občinah močno omajalo (glej tabelo 2). Za italijansko skupnost je bila značilna majhna zemljiška posest (1–3 ha). Hkrati je pri številnih majhnih zemljiških posestih še vedno bil lastnik izseljena oseba. Ker so delavci italijanske narodnosti imeli nekaj lastne zemlje ("polproletarci"), so po oceni komisije "v glavnem nekoliko na boljšem" kot priseljenci.³⁷

33 Aktivno prebivalstvo občine Koper leta 1956 je razvrščeno v naslednje kategorije: industrija in rudarstvo; kmetijstvo; gozdarstvo; gradbeništvo; promet; trgovina in gostinstvo; proizvodna obrt; uslužnostna obrt; državna uprava, prosveta itd.; izven, neznano. Neaktivno prebivalstvo je razvrščeno v dve kategoriji: osebe z lastnimi dohodki in vzdrževani. V uvodnih opombah piše, da je prerezporeditev prebivalstva po gospodarski dejavnosti enaka kot pri popisu prebivalstva v FLRJ leta 1953 (LRS ZZS, 1957). Tam pa so gospodinje, kot tudi vzdrževano prebivalstvo, štete med neaktivno prebivalstvo (Uvodna objašnjenja, 1953).

34 AS-1529, 9, Memorandum o saglasnosti izmedju vlada Italije, Ujedinjene Kraljevine, Sjedinjenih Država i Jugoslavije o Slobodnoj teritoriji Trsta, London, 5. oktobra 1954; Elaborat, 1957.

35 PAK-24, OLO Koper (1945–1965/67), 1441, 1994 A, Občina Koper, Koper, 22. 3. 1957, str. 1.

36 PAK-24, OLO Koper (1945–1965/67), 1441, 1994 A, Italijanska manjšina v Okraju Koper, 2. osnutek, nedatirano.

37 PAK-24, OLO Koper (1945–1965/67), 1441, 1994 A, Poročilo komisije o stanju italijanske manjšine na območju okraja Koper, 1. osnutek, nedatirano, str. 4, dopisano na margino.

Omenimo lahko še eno značilnost migracij Italijanov. Izselili so se skoraj vsi obrtniki (med letoma 1953 in 1956 skupno 414), vsi duhovniki in precejšnji del inteligence, kot tudi lastniki tovarn in večjih zemljiških posesti, njihovo premoženje pa je bilo večinoma nacionalizirano (Elaborat, 1957). V Kopru je ostalo samo še 65 lastnikov hiš.³⁸

MIGRACIJE

Na podlagi podatkov iz imenskega seznama Italijanov po matičnih okoliših lahko dodamo nekaj sklepov o migracijah tega prebivalstvenega kontingenta. Analiza po kraju rojstva (tabela 9) pokaže, da je bila slaba četrtnina oseb (252 ali 24,73 %) rojenih zunaj občine Koper in da so se v določenem obdobju priselile v občino. Od tega števila je bilo 63,09 % (159) rojenih v Italiji (v mejah po Londonskem memorandumu, oziroma, če štejemo cono A STO, s korekcijami, kot del Italije), največ v Trstu (46). Od italijanskega prebivalstva, rojenega v LR Hrvaški, prebivajočega na območju občine Koper, največ odpade na hrvaški del Istre. Od prebivalstva, ki se je rodilo na območju občine Koper, za katerega z našo metodo ne moremo ugotoviti migracijskih premikov, je bila večina rojenih v mestnem jedru, in sicer 56,45 %, ostali pa v podeželskih naseljih.

Če primerjamo podatke o kraju rojstva (tabela 9) in naslovu bivališča (tabela 6), ki so označeni v seznamu Italijanov po matičnih okoliših, lahko ugotovimo, da je več kot polovica prebivalstva italijanske narodnosti (52,89 % ali skupno 539 oseb) živel zunaj kraja rojstva oziroma je migrirala najmanj enkrat. Pri tem so nekaj več migrirali moški (52,51 % oziroma 283 oseb) kot ženske (47,49 % oziroma 256). Ženska in moška populacija pa sta bili enako mobilni (migriralo je 52,89 % od 484 žensk oziroma 52,89 % od skupno 535 moških v občini). Mestno prebivalstvo je bilo nekoliko manj mobilno od podeželskega. Od 504 Italijanov, ki so živeli v mestnem jedru, sta bili skoraj 2/3 (326 ali 64,68 %) tudi rojeni v mestu. Od 178 prišlekov v mesto pa jih je več kot polovica (92) bila iz Italije in cone A, največ iz Trsta (28). Podeželska naselja so na ta način pokazala različno stopnjo mobilnosti: v Ankaranu npr. je bilo najmanj 70,37 % Italijanov priseljenih (29,63 % Italijanov, ki so leta 1957 živeli v Ankaranu, je bilo tu tudi rojenih), v Smedeli vsaj 60,44 % (39,56 % je bilo rojenih v kraju bivanja), v Šalari pa le 26,67 %, podobno kot v Bertokih (27,27 %). Seveda s to metodo ni bilo možno ugotoviti, ali je šlo za iste osebe.

³⁸ Tu ni všteta nepremičninska imovina, ki je tedaj še zmerom bila v lasti optantov. V celotnem Koprskem okraju cone B STO, naj bi to znašalo okrog 4.300 zgradb in 2.650 ha zemljišč (PAK-24, OLO Koper (1945–1965/67), 1441, 1994 A, Poročilo komisije o stanju italijanske manjšine na območju okraja Koper, 1. osnutek, nedatirano, str. 4–5). Na drugem mestu je najti podatek, da je “optantov po Londonskem sporazumu, ki so tu zapustili nepremičnine [...] registriranih 2.100 (oseb oz. družin) [...] še okoli 450 premoženj Italijanskih lastnikov ostalih kategorij, nadalje pa še 426 premoženj [...] v priključenem delu bivše Cone A” (PAK-24, OLO Koper (1945–1965/67), 1441, 1994 A, Vprašanje prostega premoženja italijanskih izseljencev v Okraju Koper, Koper, 22. 3. 1957. str. 1). Skupna površina teh zemljišč je znašala okoli 3.000 ha in je večinoma bila v obalnem pasu.

Tabela 9: Prebivalstvo italijanske narodnosti v občini Koper po kraju rojstva leta 1957.³⁹
Table 9: Population of Italian ethnicity in the municipality of Koper according to their place of birth in 1957.

Kraj rojstva	Število prebivalcev	Delež
Koper	433	42,49 %
Semedela	36	3,53 %
Šalara	33	3,24 %
Bertoki	32	3,14 %
Prade	32	3,14 %
Sermin	23	2,26 %
Ankaran	16	1,57 %
Bošmarin	13	1,28 %
Škocjan	13	1,28 %
Valdoltra	12	1,18 %
Šentoma	11	1,08 %
Božiči	9	0,88 %
Kolomban	7	0,69 %
Norbedi	7	0,69 %
Hrvatini	6	0,59 %
Triban	6	0,59 %
Sv. Nikolaj	4	0,39 %
Škofije	4	0,39 %
Dekani	3	0,29 %
Bonini	3	0,29 %
Občina Koper, drugo	64	6,28 %
Občina Koper, skupaj	767	75,27 %
Izola	9	0,88 %
LR Slovenija, drugo	16	1,57 %
LR Slovenija, skupaj	25	2,45 %
Trst	46	4,51 %
Milje	22	2,16 %
Lazaret	7	0,69 %
Republika Italija, drugo	84	8,24 %
Republika Italija, skupaj	159	15,60 %
LR Hrvaška, skupaj	59	5,79 %
Drugo ali neznano	9	0,88 %
Vse skupaj:	1.019	100,00 %

³⁹ Vir: PAK-24, OLO Koper (1945–1965/67), 1441, 1994 A, Seznami oseb italijanske narodnosti na območju občine Koper, po matičnih okoliših.

MANJŠINSKO ŠOLSTVO IN POLITIČNO TER DRUŽBENO ŽIVLJENJE ITALIJANSKE MANJŠINE V KOPRU

Za zaključek raziskave lahko še orišemo družbeno in politično življenje italijanske manjšine, po priključitvi cone B STO k Jugoslaviji. Nove oblasti so imele oziroma želele imeti popolni nadzor nad družbenim in političnim življenjem italijanske narodnostne skupnosti v Sloveniji in na Hrvaškem (kakor tudi drugih manjšin v FLRJ). Analiza komisije, kot tudi precejšnji del gradiva, ki ga je slednja uporabljala, je bila namenjena ravno tej problematiki. Posebej je bilo analizirano manjšinsko šolstvo.

S Spomenico o soglasju so bili v Kopru zaščiteni (oblasti jih niso smele zapreti): italijanski otroški vrtec, osnovna šola, osemletna šola, klasična gimnazija in italijanski oddelek v obrtni šoli.⁴⁰ Učni načrti so bili prilagojeni tistim v slovenskih šolah, razen v primeru italijanskega jezika, zgodovine in umetnostne zgodovine, pri katerih so uporabljali učne načrte italijanskih šol na Hrvaškem. Slednji so npr. glede zgodovine precej pozornosti posvečali preteklosti jugoslovanskih narodov, zlasti v nižjih razredih gimnazije. Učenci v prvih štirih razredih gimnazije sploh niso imeli vpogleda v italijansko zgodovino, svetovni dogodki pa so bili le omenjeni. Celoten šolski sistem, tako tudi manjšinsko šolstvo, je imel v socialistični družbi pomembno vlogo socialne kontrole in indoktrinacije. "Nedvomno je potrebno, da manjšinske šole vzgajajo otroke v duhu jugoslovanskega patriotizma", beremo v večkrat omenjenem Elaboratu (Elaborat, 1957, 35). Po podpisu Londonskega memoranduma je število učencev v italijanskih šolah upadalo. Tako je bilo v šolskem letu 1954/55 na italijanskih šolah skupno 868 učencev in dijakov, v naslednjem šolskem letu pa le 269. Tako veliko razliko je treba pripisati izselitvam družin z otroki. Od 5. oktobra 1953 do konca leta 1956 se je z območja Koprškega okraja izselilo 186 dijakov in več kot 4.800 otrok (Elaborat, 1957, 18–19).⁴¹ Komisija pri IS LRS tudi poroča, da je bilo v letu 1955/56 nekaj poskusov pritiska na starše, da bi otroke izpisali iz italijanskih šol in jih vpisali v slovenske, vendar so posegle oblasti in uspele to preprečiti. Ker se je število učencev vse bolj zmanjševalo, je vzdrževanje italijanskih šol postajalo vse dražje. Čeprav je bila ukinitev teh šol prepovedana, je Komisija predlagala pripravo internega načrta za zmanjšanje števila italijanskih šol (Elaborat, 1957). V začetku šestdesetih let se je vpis v manjšinske šole v Koprskem okraju nekoliko zvišal, v sedemdesetih letih pa se je ponovno znižal (Troha, 2002).

Italijani so bili leta 1957 zastopani v organih okrajne in občinske uprave ter v političnih organizacijah, sorazmerno njihovem deležu v celotnem prebivalstvu.⁴² Komi-

40 AS-1529, 9, Memorandum o saglasnosti izmedju vlada Italije, Ujedinjene Kraljevine, Sjedinjenih Država i Jugoslavije o Slobodnoj teritoriji Trsta, London, 5. oktobra 1954.

41 Otroški vrtec v Kopru je bil zaprt, ker je decembra 1956 izstopil še zadnji otrok. Ob koncu prvega polletja šolskega leta 1956/57 je bilo stanje v manjšinskih šolah v Kopru naslednje: v osnovni šoli 37 učencev, v gimnaziji 50 dijakov, v ženski obrtni šoli ni bilo italijanskega oddelka, ravno tako je osemletna šola prenehala delovati, ker ni bilo kandidatov za vpis (Elaborat, 1957, 20–28).

42 Tako so npr. bili v Okrajnem ljudskem odboru med 121 odborniki 4 Italijani; v 14 svetih OLO Koper (skupno 126 članov) so bili 4 Italijani; v Občinskem ljudskem odboru Koper (43 članov) so bili 3 odborniki Italijani; v občinskem svetu pa 3 od 108; v Zvezi komunistov v občini Koper je bilo med 1.987 člani 27

sija je pri italijanski manjšini ugotovila določeno pasivnost, posebej med avtohtonim prebivalstvom. Iz poročila je tudi razvidno, da je bilo v političnem življenju priseljeno italijansko prebivalstvo aktivnejše. Kot rečeno, so to bili večinoma politični begunci iz Italije. "Večina [družbeno aktivnih] Italijanov [...] niso avtohtoni Italijani, temveč politični begunci, borci NOB iz Trsta in Tržiča, ki so se nastanili v Istri" (Elaborat, 1957, priloga XII, 49).

Kulturno življenje manjšine se je odvijalo v italijanskih kulturno-prosvetnih krožkih, ki so bili osnovne celice Italijanske unije za Istro in Reko (*Unione degli Italiani dell'Istria e di Fiume*). Nastala je že v času vojne leta 1944 na pobudo Komunistične partije Jugoslavije (KPJ) in je bila del Ljudske fronte, pozneje pa kolektivni član SZDL Jugoslavije in politično podrejena oblasti v Sloveniji in na Hrvaškem. Njena osnovna naloga je bilo spodbujanje "jugoslovanskega socialističnega patriotizma" med pripadniki italijanske manjšine v Jugoslaviji (Elaborat, 1957, priloga IX, 30–31). V Koprskem okraju so delovali trije krožki, in sicer v Izoli, Kopru in Piranu. Vanje je bila včlanjena le petina italijanskega prebivalstva, živečega na tem območju. Vsak krožek je imel lastno knjižnico in čitalnico (skupno so leta 1957 imeli 6.645 knjig). V koprskem krožku, ki se je imenoval *Circolo Italiano di cultura Antonio Gramsci*, so delovale tamburaška, baletna in dramska sekcija ter skupine za recitacije. Poleg lastne knjižnice je razpolagal še s 47.000 italijanskimi knjigami v Mestni študijski knjižnici in 1.200 italijanskimi knjigami v Ljudski knjižnici. Leta 1957 italijanska manjšina v Okraju Koper ni imela lastnega tiska, saj je tednik *La nostra Lotta* zaradi premajhnega števila naročnikov leto prej prenehal izhajati. Manjšini je bilo dostopno le nekaj časopisov iz Italije in z Reke. V tem času je seveda obstajala določena cenzura oziroma seznam dovoljenega in prepovedanega tiska (Elaborat, 1957, priloga XIII).

SKLEP

Brez dvoma je elaborat Komisije pri Izvršnem svetu LR Slovenije, ki je preučevala socialno-ekonomski položaj in demografsko podobo italijanske manjšine na območju Okraja Koper, že takrat, ko je nastal (maja 1957), povzročil določeno zanimanje med slovenskim politiki tega časa. Glavni motiv za nastanek tega dokumenta je bila pridobitev slike stanja med manjšino in je s tega zornega kota še danes koristen vir za preučevanje zgodovine slovenske Obale po drugi svetovni vojni. Arhivsko gradivo, ki je nastalo za potrebe te komisije, omogoča še globlji vpogled v položaj, ki ga je povzročila množična izselitev Italijanov (in drugih) z območja Kopra. Zanimiv je tudi abecedni seznam državljanov Jugoslavije italijanske narodnosti, ki nam ponuja vpogled v osnovno strukturo tega prebivalstvenega kontingenta. Na osnovi teh virov smo lahko ugotovili nekaj značilnosti prebivalstva italijanske narodnosti ter orisali njihov socialni, ekonomski in politični položaj.

Italijanov; v Socialistični zvezi delovnega ljudstva (SZDL) 272 Italijanov med približno 12.400 člani itd. (Elaborat, 1957, 12–16; PAK-24, OLO Koper (1945–1965/67), 1441, 1994 A).

Na podlagi arhivskega gradiva se zastavljajo številna nova raziskovalna vprašanja, ki lahko postanejo predmet nadaljnjih raziskav. Posebej zanimiv se zdi proces zamenjave prebivalstva oziroma hitra sprememba ekonomske, socialne in narodnostne podobe Kopra. Poleg števila in strukture izseljenih, o katerih že obstaja nekaj znanstvenih raziskav, bi bilo pomembno preučiti, kdo so priseljenci, od kod prihajajo, kateri motivi so jih spodbujali za odločitev za migracijo ipd. Še posebej so ta vprašanja zanimiva pri Italijanih, ki so iz Italije, hrvaške Istre in Dalmacije prišli na območje Koprškega. Pri preučevanju starostne in spolne sestave bi bilo treba ugotoviti vpliv izseljenih in priseljenih Italijanov, kakor tudi Slovencev in ostalih, na to strukturo. Podobno seveda velja tudi za ostale prebivalstvene strukture. Iz arhivskega gradiva, ki obravnava manjšinsko šolstvo, kulturne organizacije ter politično in družbeno življenje na splošno, se lahko naredi zgodovinsko-sociološka raziskava, ki bi omogočala ustvarjanje bolj jasne slike družbenega življenja pripadnikov italijanske skupnosti v Sloveniji v petdesetih letih preteklega stoletja.

THE DEMOGRAPHICS OF THE ITALIAN MINORITY IN KOPER AFTER THE DEADLINE FOR EMIGRATION IN 1956

Leo LAVRENČIČ

Rašiška ulica 18, 1000 Ljubljana, Slovenia

e-mail: leo.lavrencic@siol.net

SUMMARY

In just over one decade after the Second World War (the years between 1945 and 1956), at the time of the consolidation of the new Yugoslavian authorities, the municipality of Koper and especially its urban core experienced a radical change in the population as well as changes to its social, economic and ethnic composition. After their mass departure, the population of Italian nationals, who previously represented an overwhelming majority of the historic settlement of the town centre, was replaced by people coming from areas within the new Yugoslavia, who were, in terms of their ethnicity, predominantly of Slovenian, Croatian, Serbian or other Slavic origin. This process was at its most intensive during the period within the two years after the signing of the Memorandum of Understanding between Italy and Yugoslavia on 5th October 1954 and was officially completed on 5th January 1956. Residents who declared themselves Italian and decided to stay on in the city (as well as those who came from Italy and Zone A of the Free Territory of Trieste after the war), gained Yugoslavian citizenship and thus became a numerically weak ethnic minority.

In early 1957, a commission was formed to perform a study of the situation concerning the Italian minority in the former District People's Committee of Koper, created on

the initiative of the Executive Council of the People's Assembly of the People's Republic of Slovenia. On the alphabetical list of Yugoslavian citizens of Italian ethnic origin, which was created for the purposes of this Commission, there appear a total of 1,019 such persons living in the municipality of Koper. Of these, slightly less than half lived in the old town centre of Koper. In addition to numerical weakness, the population of Italian nationals was also characterised by a disadvantageous demographic composition, especially in terms of the average age of the population. Indeed, only one fifth of the population was younger than 15, while more than one sixth were over 65 years of age. In terms of their occupational makeup, those who remained in the municipality were mostly small farmers, labourers and housewives. If housewives were to be regarded as not part of the active labour force, we would find that more than half of the population was economically inactive. Another characteristic is the relatively small number of artisans, with the same being true of intellectuals. Among the Italians registered as living in the municipality in the year 1957, less than half were born outside of the municipality, while more than half lived outside their place of birth.

As a consequence of this demographic pattern, and also due to the fact that the Yugoslavian authorities wanted to have complete control over the social, cultural and political life of the minority, the population of Italian ethnic origin living in the municipality of Koper in the second half of the 1950s was threatened by assimilation into the national majority. The latter was Slovenian, but due to the strategic, transport and economic significance of Koper, its population was actually multiethnic.

Key words: Italian minority, FTT, Koper, ethnic composition, age/gender, occupational structure, migration

VIRI IN LITERATURA

AS-215 – Arhiv Republike Slovenije (AS), fond AS 215 (CK KPS).

AS-1529 – AS, fond AS 1529 (zbirka Boris Kraigher).

Cadastre (1946): Roglić, J., Maixner, R., Čermelj, L., Gržetić, M., Pucić, I. (ur.): Cadastre national de l'Istrie – d'après le Recensement du 1er Octobre 1945. Sušak, Edition de l'Institut Adriatique, Sušak.

Elaborat (1957): Murko, I., Damjan, V., Kolenc, Č., Omahen, D.: Italijanska manjšina v okraju Koper. Elaborat. Ljubljana, kopijo hrani dr. Nevenka Troha.

La Città (2008): Speciale odonimi. La Città: Foglio della comunità Italiana di Capodistria, 13, 26.

LRS ZZS (1957): Stalno prebivalstvo v občinah Izola, Koper in Piran, 25. IV. 1956. Statistično gradivo. Ljubljana, Zavod za statistiko.

PAK-24 – Pokrajinski Arhiv Koper (PAK), fond 24: Okrajni ljudski odbor Koper (1945–1965/67).

PAK-340 – PAK, fond 340: Zbirka gradbenih načrtov (1945–1955).

Popis 1910 (1918): Spezialortsrepertorium der Österreichischen Länder (Bearbeitet auf Grund der Ergebnisse der Volkszählung vom 31. Dezember 1910), VII. Österreichisch-Illyrische Küstenland. Herausgegeben von der K. k. Statistischen Zentralkommission. Wien, K. K. Hof- und Staatsdruckerei.

Popis 1921 (1926): Censimento della popolazione del Regno d'Italia al 1° dicembre 1921. III. Venezia Giulia. Roma, Liberia.

Uvodna objašnjenja (1953): Uvodna objašnjenja popisa stanovništva 1953. Statistični urad Republike Slovenije. http://www.stat.si/publikacije/popisi/1953/1953_T_MET.pdf (22. 5. 2012).

Argenti Tremul, A. (2000): Analisi dell'esodo dall'Istria nord-occidentale da parte della stampa ufficiale dell'epoca. *Annales - Series historia et sociologia*, 10, 2, 393–410.

Bajc, G. (ur.) (2004): Na oni strani meje. Slovenska manjšina v Italiji in njen pravni položaj. Zgodovinski in pravni pregled 1866–2004. Koper, UP ZRS - Zgodovinsko društvo za južno Primorsko.

Catalan, T. et al. (ur.) (2007): Dopoguerra di confine. Povojni čas ob meji. Trst, Istituto regionale per la storia del movimento di liberazione nel Friuli Venezia Giulia.

Colummi, C. et al. (1980): Storia di un esodo. Istria 1945–1956. Trieste, Istituto regionale per la storia del movimento di liberazione nel Friuli-Venezia Giulia.

Dukovski, D. (2001): Egzodus talijanskog stanovništva iz Istre 1945.–1956. Časopis za suvremenu povijest, 33, 3, 633–668.

Fornasin, A., Zacchigna, M. (2007): Eksodus s Koprskega po drugi svetovni vojni. Nove kvantitativne raziskave. V: Catalan, T. et. al. (ur.): Dopoguerra di confine. Povojni čas ob meji. Trst, Istituto regionale per la storia del movimento di liberazione nel Friuli Venezia Giulia, 575–597.

Gombač, J. (2000): Izseljevanje iz Kopra in okolice v letih 1954–1956. *Annales - Series historia et sociologia*, 10, 2, 411–418.

Gombač, J. (2005): Esuli ali optanti? Zgodovinski primer v luči sodobne teorije. Ljubljana, Založba ZRC.

Gombač, J. (2006): Oris reševanja nekaterih akutnih problemov pri obnovi gospodarstva v Okraju Koper v desetletju po koncu druge svetovne vojne. *Acta Histriae*, 14, 2, 281–298.

Gombač, M. (2003): Ljudsko štetje prebivalstva v Julijski krajini z dne 1. 10. 1945. Arhivi, 26, 1, 179–186.

Lavrenčič, L. (2009): Promjene u broju i strukturi stanovništva Slovenskog primorja u XX. stoljeću. Diplomski rad. Zagreb, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet.

- Marin, L. (1992):** Upravna in teritorialna razdelitev slovenske Istre v zadnjih treh stoletjih – II. del. *Annales*, 2, 2, 159–174.
- Nemec, G. (1998):** Un paese perfetto. Storia e memoria di una comunità in esilio. *Grisignana d'Istria (1930–1960)*. Trieste - Gorizia, Istituto regionale per la cultura istriana - Libreria editrice goriziana.
- Novak, V., Zwitter, F. (ur.) (1945):** *Oko Trsta*. Beograd, Državni izdavački zavod Jugoslavije.
- Panjek, A. (2007):** Migracijska politika Zavezniške vojaške uprave in Italije v coni A Svobodnega tržaškega ozemlja (1947–1954). V: Catalan, T. et. al. (ur.): *Dopoguerra di confine. Povojni čas ob meji*. Trst, Istituto regionale per la storia del movimento di liberazione nel Friuli Venezia Giulia, 599–628.
- Pirjevec, J., Klabjan, B., Bajc, G. (ur.) (2006):** *Osimska meja*. Jugoslovansko-italijanska pogajanja in razmejitve leta 1975. Koper, Založba Annales.
- Pirjevec, J. (2007):** “Trst je naš!”. *Boj Slovencev za morje (1848–1954)*. Ljubljana, Nova revija.
- Repolusk, P. (1990):** Spreminjanje narodnostne strukture prebivalstva kot element demografskega razvoja v Koprskem Primorju. V: *Primorje. Zbornik 15. zborovanja slovenskih geografov*. Portorož - Ljubljana, Zveza geografskih društev Slovenije, 107–112.
- Rumici, G. (2007):** Italijani v Istri in na Reki: 1947/2007, razvoj naroda. V: Catalan, T. et. al. (ur.): *Dopoguerra di confine. Povojni čas ob meji*. Trst, Istituto regionale per la storia del movimento di liberazione nel Friuli Venezia Giulia, 713–723.
- Schiffre, C. (1946):** *Historic Glance at the Relations Between Italians and Slavs in Venezia Giulia*. Trieste, Istituto di storia dell'Università di Trieste - Stabilimento tipografico nazionale.
- Škorjanec, V. (2007):** *Osimska pogajanja*. Koper, Založba Annales.
- Šušmelj, J. (2009):** *Trpko sosodstvo*. Nekateri vidiki odnosov med sosednjima državama v obdobju 1946–2001. Trst, ZTT.
- Troha, N. (1997):** Optanti za italijansko državljanstvo z območja, priključenega Sloveniji leta 1947. *Prispevki za novejšo zgodovino*, 37, 2, 359–369.
- Troha, N. (1999):** *Komu Trst*. Slovenci in Italijani med dvema državama. Ljubljana, Založba Modrijan.
- Troha, N. (2002):** Italijanska narodnostna skupnost v Sloveniji med letoma 1954 in 1990. *Zgodovinski časopis*, 56, 3–4, 447–464.
- Troha, N. (2004):** Položaj slovenske narodnostne skupine v Italiji in italijanske v Sloveniji med letoma 1954 in 1990. V: Bajc, G. (ur.): *Na oni strani meje*. Slovenska manjšina v Italiji in njen pravni položaj. *Zgodovinski in pravni pregled 1866–2004*. Koper, UP ZRS - Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, 141–166.
- Volk, S. (1999):** *Ezulski skrbniki: vloga in pomen begunskih organizacij ter urejanje vprašanja istrskih beguncev v Italiji v luči begunskega časopisa 1945–1963*. Koper, ZRS RS - Zgodovinsko društvo za južno Primorsko.

- Volk, S. (2003):** Istra v Trstu: naselitev istrskih in dalmatinskih ezulov in nacionalna bonifikacija na Tržaškem 1945–1966. Koper - Trst, UP ZRS - Zgodovinsko društvo za južno Primorsko - Narodna in študijska knjižnica.
- Zagradnik, M. (1997):** Optiranje in izseljevanje. V: Valentinčič, S. (ur.): Zbornik Primorske – 50 let. Koper, Primorske novice, 60–64.